

PATERNALIZMUS ÉS JOGBIZONYTALANSÁG*

Az Alkotmánybíróság határozatai értékelésének meghatározó szempontját, viszonyítási pontját jelentik az alkotmány érintett rendelkezései és a testület korábbi döntései. Ugyanakkor egy adott döntés értékelésénél nem mellőzhető a határozatnak a konkrét ügy mögötti jelenséggel, jogi szabályozással kapcsolatos következtetései, megállapításai vizsgálata. Ezek helyállósága, érvényessége, hitelessége ugyanis elengedhetetlen feltétele az alkotmánybírósági döntés megalapozottságának, valamint annak, hogy a jogalkotó szerveken túli intézmények, a szakmai és a laikus közvélemény is legitimnek tekintse a határozatot. Szakmai kompetenciámra tekintettel az előzőeknek megfelelően írásomban az 54/2004. (XII. 13.) AB határozat drogpolitikai és a kábítószer-problémával kapcsolatos kriminálpolitikai és büntetőjog-tudományi vonatkozásaira koncentrálok.

KRIMINÁLPOLITIKAI DILEMMÁK

A kábítószer-problémával kapcsolatos kriminálpolitikai dilemmák alapvetően a modern kori drogpóráma ellentmondásos természetéből fakadnak. Ennek lényege, hogy amíg a XIX. században, illetve azt megelőzően a ma illegálisnak minősülő anyagok közül számos drog fogyasztásának a közösségen belül megvolt a legitim szociokulturális funkciója, addig korunkban ez a funkció sokkal inkább a droghasználattal szembeni fellépéshez kötődik. A funkció pedig jellemzően nem más, mint a kábítószernek minősülő anyagok vonatkozásában az absztinens kultúra fenntartása. Ugyanakkor e kultúra fenntartása egyre nagyobb nehézségekbe ütközik a droghasználat iránti növekvő igény és az illegitim kábítószerhasználók számának emelkedése miatt.

Mit tehet ebben a helyzetben a kriminálpolitika, egy-egy ország büntetőjog-alkotása, figyelemmel a bűncselekménnyé nyilvánítás sajátosságaira és a nemzetközi kötelezettségekre? Ami a bűncselekménnyé nyilvánítás sajátosságait illeti: a büntetőjog fokozatosan kivonul az „önsorsrontó cselekmények”

köréből. A kriminalizálás az ide tartozó magatartások közül ma már gyakorlatilag csak a kábítószer-fogyasztást érinti.

A nemzeti kriminálpolitikák mozgásterét ugyanakkor rendkívül erőteljesen befolyásolják a nemzetközi előírások, így különösen az ENSZ három kábítószer-egyezménye.¹ Az egyezményekben közös a prohibíciós alap, azaz hogy az egyezményekhez csatlakozott államok kizárólag gyógyászati és tudományos célokra engedélyezhetik az érintett („ellenőrzés alá vont”) anyagok, szerek termelését, gyártását, kivitelét, behozatalát, elosztását, kereskedelmi forgalmát, használatát és birtoklását. A felsorolt cselekményeknek a hivatkozott célokra túli tanúsítása, így például az orvosilag indokolatlan, nem tudományos célhoz kötődő kábítószer-fogyasztás tiltott, és visszaélésnek minősül. A tilalom azonban nem egyenlő a büntetőjogi, illetve a differenciálatlan büntetőjogi tiltással. Az 1961. évi és az 1971. évi egyezmények és részben az 1988. évi ENSZ-dokumentum további közös eleme ugyanis, hogy a büntetőjogi eszközök igénybevetését elsősorban a kínálati oldali visszaélésekkel, így a kábítószer-terjesztéssel, -kereskedelemmel szemben követelik meg, a keresletcsökkentésben a büntetőjognak csak kiegészítő szerepet szánunk. Az egyezmények nem írják elő a kábítószer-fogyasztás kriminalizálását. A 1988. évi egyezmény 3. cikkének 2. pontja szerint azonban a csatlakozott államoknak bűncselekménnyé kell nyilvánítaniuk a személyi fogyasztásra szánt kábítószerek és pszichotrop anyagok visszaélésnek minősülő birtoklását, vásárlását és termesztését.²

A kriminálpolitika dilemmája az eddigiekből fakadóan, hogy miként reagáljon a büntetőjogi szabályozás a visszaélésnek minősülő kábítószer-fogyasztásra, és hogyan a kábítószer-fogyasztókra, mennyiben vegye figyelembe, hogy egy drogterjesztői cselekmény mögött pusztán haszonszerzés van, vagy az a fogyasztó számára a drogvásárláshoz szükséges pénz előteremtését szolgáló eszköz, továbbá hogy miként illeszkedjen a kábítószer-kérdéssel kapcsolatos, büntető anyagi, eljárás- és büntetés-végrehajtási jogban kifejeződő

* A Magyar Kriminológiai Társaság 2005. február 11-én megrendezett, *Kísérlet egy alkotmányos kábítószer-politikára – az 54/2004. (XII. 13.) AB határozat tükrében* című tudományos ülésén tartott előadásnak a Fundamentum című folyóirat számára készített, kibővített változata.

kriminálpolitika a drogpolitika egyéb intézményeihez, eszközeihez.

A magyar kriminálpolitika a rendszerváltozás óta eddig háromszor, 1993-ban, 1998-ban és 2003-ban kísérelt meg az említett dilemmákra megoldást találni.³ Elsősorban a 2003. évi „megoldásokat”, illetve azok egyes részleteit érinti Alkotmánybíróság 54/2004. (XII. 13.) AB határozata, éppen ezért röviden összegzem a 2003. évi II. törvénnyel bevezetett új rendelkezések kriminálpolitikai céljait és a szabályozás leglényegesebb jellemzőit. A kriminálpolitikai célokat a miniszteri indokolás a következőképpen határozza meg:

– a kábítószer-probléma visszaszorítására készült nemzeti stratégia megvalósítását szolgáló büntetőjogi környezet megteremtése;

– a kábítószer-bűnözés kedvezőtlen tendenciáinak lefékezésére;

– a kábítószer-szintér különböző szereplői visszaéléseinek differenciáltabb büntetőjogi megítélése;

– a kábítószer-fogyasztó elkövetőknél a hatékonyabb speciális prevencióhoz szükséges büntetőjogi rendelkezések bevezetése (ami az érintettek esetében egyaránt jelenti annak megelőzését, hogy ismételten kábítószert fogyasszanak és bármilyen, kábítószerezésükkel összefüggő bűncselekményt elkövessenek);

– a jogbiztonság követelményének érvényesítése.

Az ismertetett célokhoz igazodó szabályozás a Büntető törvénykönyvben külön tényállásokban tartalmazza a fogyasztó-beszerzői és a terjesztői (kereskedői) cselekményeket, a „hatósági előírások megszegésével” fogalmat felváltotta a „hatósági engedély nélkül” kategóriája, önálló tényállás vonatkozik a 18 éven aluliak védelmére és a kábítószertüggők cselekményeire. A Btk. 283. §-a pedig a korábbiakhoz képest jelentősen kibővítette az úgynevezett elterelési lehetőségeket.

Álláspontom szerint a szabályozásban testet öltő kriminálpolitika jelentős előrelépésként értékelhető a korábbihoz képest, ugyanakkor az új rendelkezésekkel szemben is megfogalmazhatók kritikák. Így például bizonyos elkövetési magatartások „egymásra torlódása”, nem könnyű elhatárolhatósága, a fogyasztói és kereskedői szerep nem kellően következetes szétválasztása. Továbbá elmaradt a kábítószereknek és pszichotrop anyagoknak a büntetőjogi jogkövetkezmények szempontjából, az egészségügyi kockázatokra figyelemmel elvégzett osztályozása, az együttesen történő kábítószer-fogyasztás esetére vonatkozó – és egyébként indokolt – elterelési lehetőségeknél az olyan elkövetési magatartások (kínál, átad) szerepeltetése, amelyet a kereskedői/terjesztői cselekményeket szankcionáló Btk. 282/A. § tartalmaz. Az említett

vitatható megoldások egy része és más rendelkezések miatt, amelyek alkotmányossági aggályokat vetettek fel, a köztársasági elnök csak hosszabb megfontolás és szakértőkkel való tanácskozás után írta alá 2003. évi II. törvényt.⁴

A köztársasági elnöktől alapvetően eltérően ítélte meg azonban az Alkotmánybíróság az 54/2004. (XII. 13.) AB határozatban (a továbbiakban AB határozat) a Btk. kábítószer-bűncselekményekkel kapcsolatos, a 2003. évi II. törvénnyel módosított, illetve bevezetett rendelkezéseinek jelentős részét. Az AB határozatot megjelenése óta számos kritika érte.⁵ Magam is azok közé tartozom, akik a többségi határozat bizonyos pontjaival és az indokolás számos megállapításával nem értenek egyet. A döntésnek azonban a hazai jogrendszer fejlesztése és a kábítószerkérdés jövőbeni büntetőjogi szabályozása szempontjából vannak pozitívumai. Véleményem szerint ezek a következők:

1. Az AB döntése nyomán a kábítószer-rendészeti joganyagot a jogállami követelményeknek megfelelően kell átalakítani.

2. Az AB határozat esélyt teremt a tárgykör három ENSZ-egyezményének jelenlegi magyar változataiban szereplő, értelmezési gondokat okozó fordítási hibáinak korrigálására.

3. Az AB döntésére tekintettel a jogalkotás során nem érvényesülhet az a téves felfogás, hogy az elterelés kizárólag a függő fogyasztókat érintheti.

4. Az elterelés jövőbeni szabályozásának kialakítása során ugyancsak pozitívan értékelendő az AB többségi határozatának indokolásában szereplő következő megállapítás: „az Egyezményekből [tudniillik az ENSZ három vonatkozó egyezményéből] is az következik, hogy lennie kell olyan szabályozási módnak, amellyel az állam a kiskorúak védelmére irányuló kötelezettségének az elterelés biztosításával egyidejűleg eleget tud tenni.”⁶

5. Az ártalomcsökkentő módszerek és programok fejlesztése szempontjából rendkívül lényeges az AB határozat indokolásában szereplő következő tétel: „Az élet védelméhez fűződő alkotmányos jog, az »életek egyenértékűségének« elve alapján ezek a programok szükségesnek ítéltetők.”⁷ Ehhez kapcsolódóan pedig a jogbiztonság követelményére figyelemmel egyetértetek a határozat rendelkező részének 7. pontjával, azaz hogy „az Országgyűlés alkotmányellenes mulasztást idézett elő azzal, hogy a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény rendelkezéseivel összefüggésben nem alkotta meg azon szabályokat, amelyek a kábítószer-élvezőket segítő, megelőző, gyógyító programok végrehajtásában közreműködők büntetőjogi felelősségének kérdéseit rendezik...”⁸

6. Végül a kábítószerek jövőbeni büntetőjogi jogkövetkezmények szerinti osztályozása szempont-

jából biztatónak tartom az AB határozat indokolásának következő megállapítását: „Az Egyezmények [szintén az ENSZ-egyezményekről van szó] szövege nem ad semmiféle eligazítást arra, hogy a listákon szereplő anyagok között büntetőjogi szempontból különbséget kellene tenni, bár ezzel ellentétes szabályokat sem tartalmaz.”⁹

A felsorolt pozitívumok ellenére a többségi határozat rendelkező részének 1., 2., 3., 4., 6. és 8. pontjával és az indokolás számos megállapításával *nem értek egyet*. Úgy vélem, a kábítószer-bűncselekményeknek a 2003. évi II. törvénnyel bevezetett Btk.-beli szabályozása korábban említett, illetve az AB-döntés által kifogásolt hiányosságai – amint azt Bihari Mihály írja különvéleményében – „olyan kodifikációs problémákra (zavarokra) vezethetők vissza, amelyek nem érik el az alkotmányos jogvédelem szintjét”.¹⁰ A hiányosságokat részben a jogalkalmazás, részben a jogalkotás – az Alkotmánybíróság közreműködése nélkül – orvosolhatta volna. Egyetértek továbbá az idézett különvéleménynek azzal a megállapításával, hogy az érintett büntetőjogi rendelkezések megsemmisítésével „az Alkotmánybíróság kodifikációs rendszerteremtő funkciójú normakorrekciót [...], olyan negatív jogalkotást végez, amellyel »beleír« a Btk. különös részében szabályozott büntető törvényi tényállásokba [...] oly módon, hogy kiszélesíti a büntetőjogi felelősség megállapíthatóságát”.¹¹

Az AB-döntés rendelkező részének vitatott pontjai és különösen a többségi határozat indokolásának vitatható megállapításai álláspontom szerint a többségi határozat droghatározatával kapcsolatos megközelítési módjára, valamint a döntés mögött felfedezhető büntetőjogi, illetve kriminálpolitikai szemléletre vezethetők vissza. Mielőtt ezek tartalmára nézve következtetéseket vonnék le, röviden vázolom a kábítószer-probléma jelenleg elterjedt főbb megközelítési módjait és az azokhoz kapcsolódó droghatározati irányzatokat.

Hosszabb múlttal – és valószínűleg a közvélemény nagyobb részének támogatásával – rendelkezik az *absztinens kultúrát és annak intézményeit feltétlenül és maradéktalanul elfogadó* megközelítésmód. Ennek kiindulópontja: a minden orvosi indikáció nélküli kábítószer-használat visszaélésként értékelendő. A megközelítésmód alapvető tételei: a drogfogyasztás függőséghez vezet, a függőség szubkultúrába kényszeríti a fogyasztókat, munkájukat elhanyagolják; a szenvedélyük kielégítéséhez szükséges pénz megszerzése végett bűncselekményeket követnek el, állapotuk visszafordíthatatlan, gyógyíthatatlan betegek. A megközelítés következményei a társadalomtudományokban: a jelenséget a szociológián belül, devianciaként kell vizsgálni; a korlátozó, tiltó állami beavatkozás

„eredményként” a „kábitószerkérdés” szükségképpen kötődik a bűnözéshez, így kutatása a kriminológia és büntetőjog-tudomány kompetenciájába is tartozik. A droghatározat szintjén erre a nézetrendszerre épül a kábítószernek minősülő drogok differenciált megítélését, osztályozását és a legalizálást egyaránt elutasító, a jelenség minden aspektusára kiterjedő állami kontrollt és azon belül a büntetőjogi, rendészeti eszközök fokozott szerepét szorgalmazó *radikális prohibicionista irányzat*.

A *feltétlenül tilalmat ellenző* megközelítésmód szerint viszont a drogfogyasztókról mint züllésre és bűnözésre predesztinált személyekről kialakított kép nem felel meg a valóságnak. A nézetrendszer legfontosabb tételei: „az illegális drogok fogyasztóinak nagy többsége nem válik függővé, nem tartozik deviáns szubkultúrába, nem antiszociális személy, nem bűnöző, de még csak nem is beteg [...] és a drogtól való függőség klinikai és szociálterápiai szempontból gyógyítható.”¹² A megközelítésmód legfontosabb tudományos konzekvenciái: a szociológián belül a jelenség funkcionalista értelmezése, a kriminológiai vizsgálatoknál pedig a drog és a bűnözés reális kapcsolatának feltárására való törekvés. A kábítószer-politika területén a szemléletmód bizonyos elemei jelen vannak a közegészségügyi, nem pedig a kriminális vonatkozásokat előtérbe helyező *racionális prohibicionista* droghatározati irányzatban, valamint az úgynevezett ártalomcsökkentő stratégiákban.

A harmadik megközelítésmód a *legalizációs*. Ennek alaptétele: a kábítószer-probléma lényege nem a visszaélészerű droghasználat, hanem a bizonyos drogokra vonatkozó tilalom, melynek következtében ezek fogyasztása visszaélésnek minősül. A megközelítésmód tudományos következményei: az emberi autonómiával, önrendelkezési joggal kapcsolatos társadalomtudományi, és az egyes érintett szereknek az emberi szervezetre gyakorolt lehetséges pozitív hatásait vizsgáló természettudományi, orvostudományi kutatások. A legalizációs szemlélet szerinti kábítószer-politikát egyetlen állam sem folytat. A szemléletmód részleges megvalósulására azonban találunk példát, jellemzően Hollandiában.

Többféle megközelítésmód és droghatározati irányzat létezik tehát.¹³ Az *AB többségi határozata az absztinens kultúrát és annak intézményeit feltétlenül és maradéktalanul elfogadó megközelítésmódon* alapul. Ez a többségi határozat indokolásának számos megállapításával igazolható. Így például az AB határozat szerint az „igazolt tapasztalatok szerint a hozzászokás az ún. »kondicionáló« és a »reinforce hatás« egyenes következményeként a szellemi, a fizikai és a szociális állapot leromlását és az »anyagot« kívül minden más igény leértékelődését hozza magával. Az önrendelke-

zési jogból fakadó »szabad választás« jogosságának hangoztatása mellett paradox módon az egyén egyre inkább alárendelődik a kábítószeres használatának, azaz a függés felé megtett út fordított arányban áll a cselekvési szabadság fokával. Az általánosan behatárolhatatlan és magas egészségügyi – adott esetben az élet elvesztéséig menő – kockázati szinttel járó fogyasztás inentől kezdve nem tudatos döntés kérdése, nincs tehát többé az egyén szintjén sem valódi választás.¹⁴ A jelzett megközelítésmódra következtethetünk abból a megállapításból is, amely szerint a „»drogmentesítést« a Magyar Köztársaság is társadalmi értéknek ismeri el”, valamint hogy a „»drogmentesítést« olyan sok lépcsőből álló elfogadott államcél, amely a bűnmegelőzéssel is elválaszthatatlan kapcsolatban áll”.¹⁵ A többségi határozat indokolásának idézett részei kellően bizonyítják a AB-nak a droggkérdéssel kapcsolatos megközelítésmódját. Valóságartalmuk ráadásul megkérdőjelezhető. Az elsőként idézett, a leírt állapotra, illetve folyamatra vonatkozó megállapítás túlzó általánosítás, nem igaz minden drogra és minden kábítószer-élvezőre. Ami pedig a „drogmentesítést” illeti, ilyen társadalmi értékről és államcélról a Magyar Köztársaságban nem tudunk. A drogproblémával kapcsolatban értékeket és államcélokat egyetlen állami dokumentum tartalmaz: a 96/2000. (XII. 11.) OGY határozattal elfogadott és annak mellékleteként kihirdetett Nemzeti stratégia a kábítószer-probléma visszaszorítására. A stratégia 5. pontjában szereplő általános cél és a négy fő cél drogmentesítést nem tartalmaz.¹⁶

A többségi AB határozat egyik nagy hiányossága egyébként, hogy a „nemzeti drogellenes stratégia” említésre sem kerül a dokumentumban. Így aztán nem csoda, ha a következő megállapítást olvashatjuk ugyancsak az indokolásban: „A nemzetközi szervek által világszerte többszörösen lefolytatott vizsgálatok azt mutatják, hogy jelenleg a megelőzés feladatát a szankció nélküli tiltás önmagában még a fogyasztás esetében sem tudja hatékonyan teljesíteni. A büntetőjogon kívül nincs tehát a jogalkotónak más olyan hatékony eszköze, amellyel a problémát kezelni tudná.”¹⁷

A többségi határozat szellemiségét véleményem szerint jelentős mértékben befolyásoló radikális prohibicionista irányzatról Patricia Erickson és Jennifer Butters a következőket írja: „a prohibicionizmus mint ideológia egyike a XX. század nagy sikertörténeteinek, ugyanakkor, politikaként, különösen mint szociálpolitika, sikertelen, eredménytelen.”¹⁸ Ez egyaránt jelenti a droghasználattal és a drogok elérhetőségével kapcsolatos megelőzés nem megfelelő eredményességét, a büntetőjog általános és egyéni elrettentő, visszatartó funkciója csekély mértékű érvé-

nyesülését a kábítószer-fogyasztás mérséklésében, visszaszorításában, valamint a kontrollrendszer működéséből fakadó másodlagos drogproblémák (például a drogbűncselekmények miatt elítéltek számának növekedése) megjelenését.

Kritikával elsősorban nem a követett megközelítésmód, drogpolitikai irányzat miatt illelhető a többségi határozat, hanem azért, mert *a döntés azt a benyomást kelti, mintha a kábítószer-kérdéssel kapcsolatban más koherens felfogások, drogpolitikai irányzatok nem léteznének.* A testület ugyan deklarálja a „kábítószer-élvezethez kapcsolódó hedonizmussal, vagy annak elutasításával összefüggésben”¹⁹ világnézeti semlegeségét, valójában azonban megközelítésmódja nem semleges. A droggkérdéssel kapcsolatos nézetrendszerek között választás történt, de nem tér ki a többségi határozat – ellentétben a kábítószer-fogyasztásra vonatkozó büntetőjogi szabályozás főbb tendenciái esetével (lásd az indokolás III. B. pontját) – az alapvető megközelítési irányokra és drogpolitikai stratégiákra –, és nem indokolja, hogy miért a jelzett megközelítést követte. Ez pedig azért aggályos, mert csak a választott megközelítés alapján logikusak a többségi határozatnak a kábítószer-fogyasztás megengedhetőségével, illetve a büntetőjogi tiltás megindokolásával kapcsolatos okfejtései, következtetései.

Az AB többségi határozatának vannak továbbá a kábítószer-kérdéssel, drogpolitikával összefüggő, nem értékelésen és következtetésen, hanem csupán „felismerésen” alapuló negatívumai. Ezek közül elsőként említtem a vázolt megközelítésmódból szinte logikusan fakadó hiányosságot: az 1988. évi ENSZ-egyezmény 3. cikk 4. pontja nem szerepel az AB-döntés indokolásának II. részében, amely azokat a jogszabályi rendelkezéseket tartalmazza, amelyeket a testület az „indítványok elbírálásával összefüggésben” vizsgált. Az említett pont jelentősége, hogy c) és d) alpontjai lehetőséget teremtenek bizonyos kábítószer-bűncselekmények elkövetői esetében a büntető igazságszolgáltatási útról való elterelésre. Bár a többségi határozat II. rész 2. pontjában az említett cikk több pontját ismerteti az AB, a 4. pontot azonban nem. Az AB-döntés rendelkező részének 9. pontjára tekintettel (amelynek lényege, hogy az 1988. évi ENSZ-egyezményből nem következik, hogy a büntetőjogi következmények alóli, elterelés révén való mentesülés lehetőségét a függő fogyasztókra kellene korlátozni) semmiképpen nem lehetett volna kihagyni a 3. cikk 4. pontját az ismertetett rendelkezések köréből.²⁰ A többségi határozat 2., 4. és 10. pontjára figyelemmel szintén indokolt lett volna a 4. pont ismertetése, valamint a 3. cikk 1–5. pontjainak egymáshoz viszonyított és az 1988. évi egyezmény ENSZ-kommentárjában foglaltakra tekintettel elvégzett ér-

telmezése. Így például a kisebb súlyú kábítószer-bűncselekmények elkövetői esetében az elterelésre lehetőséget biztosító 3. cikk 4. pont c) alpontjával kapcsolatban a kommentár álláspontja, hogy ez alkalmazható a kisebb súlyú forgalmazási típusú bűncselekményeknél is.²¹ Az AB-döntés szempontjából ennek a jelentősége az, hogy az ENSZ-kommentár idézett, de az AB által mellőzött értelmezése alapján a „csekély mennyiségű kábítószerrel együttesen történő kábítószer-fogyasztás alkalmával kínál vagy átad” mint elterelési lehetőség alkotmányosságára nézve a többségi határozatban foglalttól eltérő következtetést lehet levonni.

Kritikával kell illetni az AB többségi határozatát a „káros magatartásmódra fogékony valamennyi polgár” kategória használata miatt is (indokolás, IV. 4.1). Ráadásul ennek az „embercsoportnak” a létezését ugyanolyan társadalmi ténynek tekinti az AB, mint hogy vannak gyermekek és fiatal felnőttek.²² Az ugyancsak a többségi határozat drogkérdéssel kapcsolatos szemléletmódjára visszavezethető kategória alkalmazása ellentétes a magyar kriminológiai gondolkodásnak a lombrosiánus szemlélet hasonló fogalmait és felfogását következetesen visszautasító hagyományával.

Népegészségügyi, epidemiológiai, kriminálstatistikai adatok, valamint addiktológiai és kriminológiai kutatási eredmények alapján nem helytállók a tudatmódosító szerek közötti jogalkotói válogatást alkotmányossági szempontból igazoló többségi határozat egészségügyi kockázatokra és társadalmi következményekre vonatkozó indokai sem.²³ A vonatkozó adatok és kutatási eredmények részletezése helyett²⁴ csupán egyetlen friss vizsgálat megállapítását idézem az AB álláspontjának cáfolatára. Az Országos Kriminológiai Intézet Virág György vezette kutatócsoportja a családon belüli erőszak jellemzőinek feltárására irányuló, 2003–2004-es vizsgálatában kimutatta, hogy azokban az ügyekben, amelyekben a kutatóknak biztos információjuk volt valamilyen tudatmódosító szer használatáról, az esetek több mint 73%-ában volt ittas az elkövető. „Az alkoholfogyasztáson kívül – szerepel a kutatási jelentésben – hét esetben regisztráltunk gyógyszerfogyasztást és egy ízben drogfogyasztást.”²⁵

A nemzetközi drogpolitika bizonyos intézményeire vonatkozóan *téves megállapításokat* találunk a többségi határozat indokolása B. részének 1.5. alpontjában. Így az Európa Tanács parlamenti gyűlése által elfogadott 1085. számú ajánlás lényegében nem „csak azt tudta rögzíteni, hogy a kábítószer-problémára az államoknak nincs semmilyen közös stratégiája, a kormányok reakciója a legteljesebb közönytől a zsarnoki szigorig terjed”.²⁶ Kétségtelen, hogy a

megállapítás szerepel az ajánlásban, de annak nem ez a lényege, hanem az európai helyzet elemzése és az alapján a tennivalók részletes megfogalmazása.²⁷ Az Európai Unió Kábítószeres és Kábítószer-függőség Európai Megfigyelő Központja (angol rövidítéssel: EMCDDA) pedig a kábítószer-kérdés vizsgálatát nem tekintheti a „szervezett bűnözés elleni küzdelem részének”,²⁸ mert a testületet létrehozó tanácsi rendeletben, majd az ezt módosító további két rendeletben erre utaló megfogalmazás, előírás nem szerepel.²⁹

Az előzőekben részletezett, „felismerést igénylő” pontatlanságok, tévedések kiküszöbölhetőek lettek volna, ha az Alkotmánybíróság eljárása során beszerzi nemcsak „az igazságügy-miniszter és – egyes kérdésekben – az egészségügyi miniszter véleményét”,³⁰ hanem a kábítószer-probléma kormányzati felelősének, az ifjúsági, családjogi, szociális és esélyegyenlőségi miniszternek, valamint egyéni szakértőknek³¹ a véleményét. Ez elmaradt, mint ahogy a beszerzett vélemények tartalmáról sem „szól” az AB határozat.

A HATÁROZAT KRIMINÁLPOLITIKAI SZEMLÉLETE

Az AB többségi határozat *kriminalpolitikai szemlélete* a bűncselekménnyé nyilvánítás alkotmányos alapjaira, a büntetőjog ultima ratio szerepére és ezzel összefüggésben a szükségesség-arányosság tesztjére vonatkozó megállapításai alapján azonosítható. Mielőtt ezekre rátérnék, röviden összegzem Joel Feinberg *The Moral Limits of the Criminal Law* (A büntetőjog morális korlátai) című négykötetes munkája³² alapján a bűncselekménnyé nyilvánítás jellemző négy hivatkozási elvét, illetve tartalmi indokát. Az amerikai szerző szerint a négy elv, illetve indok a következő:

1. Másoknak okozott kár, hátrány elve („*harm principle*”). Az elv értelmében egy magatartás kriminalizálásának mindig megfelelő hivatkozási alapja az, hogy az adott büntetőjogi tényállás révén hatékonyan lehetne megelőzni (visszaszorítani, csökkenteni) a magatartással másnak okozott kárt (sérülést, hátrányt), illetve az ésszerűtlen kockázatát egy ilyen kárnak, és feltételezhetően nincs egyéb olyan eszköz, amely ugyanolyan költség mellett a kriminalizálással egyenlő hatékonyságú lenne.

2. Mások megbotránkoztatásának, illetve mások megsértésének elve („*offense principle*”): általánosan elfogadott indoka egy büntetőjogi tilalomnak, hogy az nem a tettet, hanem más személyt érő súlyos sére-

lem megelőzéséhez szükséges, és a tényállás törvénybe iktatása hatékony eszköze lehet a sérelemokozás megszüntetésének. (Feinberg szerint ezen elv alapján büntetendő például a pornográfia vagy a faji, etnikai alapú megbélyegzés.)

3. Az önmagunknak okozott kár, illetve a jogi paternalizmus elve. Erre az elvre vezethető vissza azoknak a cselekményeknek a kriminalizálása, amelyekkel a tettes önmagának okozhat fizikai, pszichikai, gazdasági vagy erkölcsi kárt, hátrányt. (Feinberg egyik példája a jogi paternalizmuson alapuló kriminalizálásra a kábítószer-birtoklás és -használat büntetendősége.)

4. Erkölcsi vétségek, illetve a jogi moralizmus elve: amennyiben egy magatartást önmagában erkölcstelennek tart a társadalom, akkor morálisan igazolható annak kriminalizálása még abban az esetben is, ha az adott magatartás sem a tettesnek, sem másoknak nem okoz hátrányt, sérelmet. (Feinberg idetartozó példája: a prostitúció büntetendősége.)

Feinberg szerint a másoknak okozott kár, hátrány és a mások megbotránkoztatása, megsértése azok az elvek, amelyek igazán megfelelő indokai egy cselekmény büntetőjogi tilalmazásának, mert a további elveken alapuló kriminalizálás már a személyi szuverenitás túlzott mértékű korlátozásához vezet.

A bűncselekménnyé nyilvánítás kérdésköre az Alkotmánybíróság működésében a büntetőjog ultima ratio jellegének, az alapjog-korlátozás feltételeinek, szükséges és arányos mértékének meghatározását jelenti. Az ezekkel kapcsolatos álláspontját az AB a legrecentesebben a 30/1992. (V. 26.) AB határozatban fejtette ki. A határozat szerint a „büntetőjog a jogi felelősségi rendszerben az ultima ratio. Társadalmi rendeltetése, hogy a jogrendszer egészének szankciós záróköve legyen. A büntetőjogi szankció, a büntetés szerepe és rendeltetése a jogi és erkölcsi normák épességének fenntartása akkor, amikor más jogágak szankciói nem segítenek. Az alkotmányos büntetőjogból fakadó tartalmi követelmény, hogy a törvényhozó a büntetendő magatartások körének meghatározásakor nem járhat el önkényesen. Valamely magatartás büntetendővé nyilvánításának szükségességét szigorú mércével kell megítélni: a különböző életviszonyok, erkölcsi és jogi normák védelmében az emberi jogokat és szabadságokat szükségképpen korlátozó büntetőjogi eszközrendszert csak a feltétlenül szükséges esetben és arányos mértékben indokolt igénybe venni, akkor, ha az alkotmányos vagy az Alkotmányra visszavezethető állami, társadalmi, gazdasági célok, értékek megóvása más módon nem lehetséges.”³³

Az idézett rész és a Feinberg-féle elvek összevetéséből megállapítható, hogy az Alkotmánybíróság a

másoknak okozott kár, hátrány és a mások megbotránkoztatása, megsértése elvein alapuló kriminalizálást tekinti alkotmányosnak. A későbbi büntetőjogi tárgyú határozatokban is ez a felfogás érvényesül. Az 54/2004. (XII. 13.) AB határozatot jó fél évvel megelőző 18/2004. (V. 25.) AB határozat pedig mintegy összefoglalóan tartalmazza az Alkotmánybíróságnak az alapjog korlátozásra, a büntetőjog feladatára és ultima ratio jellegére vonatkozó álláspontját. Ezek – a már idézetten túl – többek között a következők:

1. „Az alkotmánybírósági gyakorlat szerint az Alkotmány 8. § (2) bekezdése alapján »[a]z állam akkor nyúlhat az alapjog-korlátozás eszközéhez, ha másik alapvető jog és szabadság védelme vagy érvényesülése, illetve egyéb alkotmányos érték védelme más módon nem érhető el. Az alapjog korlátozásának alkotmányosságához tehát önmagában nem elegendő, hogy az másik alapjog vagy szabadság védelme vagy egyéb alkotmányos cél érdekében történik, hanem szükséges, hogy megfeleljen az arányosság követelményeinek: az elérni kívánt cél fontossága és az ennek érdekében okozott alapjogsérelem súlya megfelelő arányban legyen egymással. A törvényhozó a korlátozás során köteles az adott cél elérésére alkalmas legenyhébb eszközt alkalmazni.«”

2. „A büntetőjognak nem feladata az alkotmányos értékek átfogó védelme, csupán az, hogy ezen értékeket a különösen súlyos sérelmekkel szemben védje.”

3. „A büntetőjogi eszközrendszer ultima ratio szerepe kétségtelenül azt jelenti, hogy akkor alkalmazandó, ha más jogi eszközök már nem elegendők. Ugyanakkor ennek megítélésénél az Alkotmánybíróság nem a jogrendszer adott állapotát tekinti irányadónak, hanem figyelemmel van fejlesztésének lehetőségeire is. A jogi eszköz hiányossága önmagában nem érv valamely magatartás bűncselekménnyé nyilvánítása mellett, nem teszi sem szükségessé, sem arányossá az alkotmányos alapjog büntetőjogi korlátozását.”³⁴

Az AB kriminálpolitikai szemléletére vonatkozóan az előzőekből levonhatjuk azt a következtetést, hogy a testület a társadalomra káros, veszélyes cselekményekkel szembeni fellépésben a minimális büntetőjogi beavatkozást tartja indokoltnak, egyúttal alkotmányosnak. Ez azt jelenti, hogy az antiszociális, deviáns magatartásokkal, illetve jelenségekkel szembeni fellépésben ugyan nem mellőzhető a büntetőjogi beavatkozás, de az a cselekmény súlyához igazodóan differenciált, és a társadalmi kontroll „szelídebb” intézményeinek kiegészítője kell hogy legyen.

Az 54/2004. (XII. 13.) AB határozatnak a kábítószer-fogyasztás visszaszorításával, büntetendővé nyilvánításával kapcsolatos megközelítésmódja az addigi

AB-döntésekhez képest más kriminálpolitikai szemléletet tükröz, annak következtében, hogy a korábbi és idézett AB-döntésekhez képest bizonyos mértékben más felfogás érvényesül a büntetőjog feladatával, ultima ratio jellegével összefüggésben. A többségi határozat előzőkre vonatkozó tartalma visszavezethető arra, hogy az AB az állam intézményvédelmi kötelezettségét az egyén önrendelkezési joga elé helyezte; a többségi határozatnak a kábítószer-kérdésben követett, már részletezett megközelítésmódjára; és arra, hogy az AB-döntés elfogadhatónak tartja akár a legenyhébb súlyú fogyasztói jellegű magatartás büntetőjogi szankcionálását is.

A többségi határozat nem abból indult ki, melyek a kábítószer-fogyasztás büntetőjogi tilalmazottságának alkotmányos kritériumai, figyelemmel a büntetőjog ultima ratio jellegére, hanem hogy „az állam intézményvédelmi kötelezettségének lehet-e szerepe a kábítószer-fogyasztás büntetőjogi megítélésével kapcsolatban”.³⁵ A többségi határozat szerint a „mindenkit megillető személyi méltóság védelme érdekében az államnak az is kötelessége, hogy elhárítsa a polgárait fenyegető veszélyeket, és legalább a tüneti vagy a »palliatív« kezelés szintjén gondoskodik a társadalom azon tagjairól is, akik – akár saját döntésük következményeként – erre nem, vagy csak korlátozottan képesek [...] az állam ésszerű szempontok alapján a közösség védelme érdekében lép fel akkor, amikor a káros szokások ellen a megelőzés érdekében jogi eszközöket is bevet. A veszélyek súlya és a károk szintje pedig a büntetőjogi eszközök alkalmazását is indokoltá teszi.”³⁶ Rögzíti továbbá a többségi határozat, hogy a „fogyasztás tiltásával és a hozzá kapcsolódó büntetőjogi szankció meghatározásával a jogalkotó a közérdek védelmében, az absztrakt és a konkrét veszély egyidejű elhárításának talaján állva járt el. Ez pedig a büntetőjog alkotmányosan is elismert feladata, amellyel szemben nem, különösen pedig az Alkotmány rendelkezései alapján nem hozható fel helytálló érv, minthogy a generális prevencióra alkotmányos jogok és értékek biztosítása érdekében került sor. A speciális prevenció körében viszont az önrendelkezési jog büntetőjogi eszközökkel történő korlátozása a »fogyasztás szabadságának bizonytalanságából« adódó nagyfokú kockázatra tekintettel sem szükségesnek, sem aránytalannak nem tekinthető.”³⁷

A többségi határozat tehát kiemelt szerepet szán a büntetőjognak a kábítószer-fogyasztás visszaszorításá-

ban; nem végső eszköz e tekintetben a büntetőjogi norma, az AB kriminálpolitikai szemléletét ezen a területen nem a minimális büntetőjogi beavatkozás elve jellemzi. Az előzőleg idézett megállapításokon túl bizonyítja ezt a már említett tény, hogy a határozatban utalás sincs a „Nemzeti drogellenes stratégiára”, és a többségi határozat indokolásának korábban idézett állítása, hogy tudniillik a „büntetőjogon kívül nincs tehát a jogalkotónak más olyan hatékony eszköze, amellyel a problémát kezelni tudná”.³⁸ Az AB-döntés alapján levonhatjuk továbbá azt a következtetést, hogy ezen a területen a testület a bűncselekménnyé nyilvánítás alkotmányosan igazolható indokának tartja az „önmagunknak okozott kár”, illetve a „jogi paternalizmus” elvét.

Ezzel szemben véleményem szerint a Kukorelli István különvéleményében kifejtettek felelnek meg az alkotmányos büntetőjogra vonatkozóan az AB korábbi döntéseiben szereplő kritériumoknak. A hivatkozott különvélemény szerint „a büntetőjog – határozatban is említett – »ultima ratio« jellegéből követke-

A TÖBBSÉGI HATÁROZAT NEM ABBÓL INDULT KI, MELYEK A KÁBÍTÓSZER-FOGYASZTÁS BÜNTETŐJOGI TILALMAZOTTSÁGÁNAK ALKOTMÁNYOS KRITÉRIUMAI, FIGYELEMMEL A BÜNTETŐJOG ULTIMA RATIO JELLEGÉRE, HANEM HOGY „AZ ÁLLAM INTÉZMÉNYVÉDELMI KÖTELEZETTSÉGÉNEK LEHET-E SZEREPE A KÁBÍTÓSZER-FOGYASZTÁS BÜNTETŐJOGI MEGÍTÉLÉSÉVEL KAPCSOLATBAN”.

közően abból kell kiindulni, hogy a magatartások helytelenítése, valamint a társadalmi hátrányok lehetősége önmagában nem elégséges indok a büntetőjog alkalmazására. Egy cselekmény kriminalizálásához az államnak súlyos társadalmi hátrányok veszélyét vagy bekövetkezését kell bizonyítania. [...] A büntetőjogi szankciót álláspontom szerint a kábítószer-fogyasztás kumulatív hatásai indokolhatják: egy személy magatartása önmagában még nem okoz büntetőjogilag ér-

tékelhető társadalmi hátrányt, nem veszélyezteti súlyosan a közösséget, de együttesen – különösen, ha sokan fogyasztanak jelentős ártalmakkal járó, tiltott drogot – már komoly veszélyt jelentenek a társadalmi együttélésre. [...] úgy ítélem meg, hogy a törvényhozás a közérdek védelmében, absztrakt veszélyekre hivatkozva csak két feltétel együttes teljesülése esetén fenyegetheti büntetéssel a drogfogyasztást: 1. a büntetőjogi fenyegetettségnek az egyes szerek valós veszélyeinek mértékéhez kell igazodnia. [...] 2. Ha a törvényhozó nem konkrét veszélyekre vagy még inkább sérelmekre alkot büntetőjogszabályt, akkor a jogalkalmazás számára tág teret kell biztosítani a konkrét körülmények mérlegelésére, különös tekintettel a speciálprevenciók célokra és a drogfüggők gyógykezeléséhez fűződő egyéni és társadalmi érdekre. A kábítószer tulajdonságai, használt mennyisége, a jogsérelem módja, valamint a veszély szempontjá-

ből releváns egyéb körülmények figyelembevételével a védett közérdek veszélyeztetése olyan csekély mértékű is lehet, hogy az elkövető megbüntetésére (ami a szabadságjogainak szükségszerű korlátozásával jár) aránytalan, ezért alkotmányellenes szankciónak minősülhet.³⁹

A büntetőjog ultima ratio jellege tartalmával kapcsolatban álláspontom szerint *egymásnak ellentmondó döntéseket* hozott az Alkotmánybíróság az úgynevezett gyűlöletbeszéd és a kábítószer-fogyasztás tekintetében. Amíg ugyanis a 18/2004. (V. 25.) AB határozat értelmében paternalista hozzáállás és egyúttal alkotmányellenes büntetőjogi büntetéssel fenyegetni például azt, aki nagy nyilvánosság előtt mást faji hovatarozása miatt becsmérel vagy megaláz, addig az 54/2004. (XII. 13.) AB határozat alapján nem mellőzhető, sőt arányos és szükséges, azaz alkotmányos egy szál marihuánás cigaretta birtoklásának büntetőjogi büntetendősége. Az AB idézett két döntéséből az derül ki, hogy a közrend sérelmét az előbbi esetben nem tartja olyan súlyúnak a testület, hogy a cselekménnyel szemben indokolt legyen a büntetőjogi beavatkozás. Úgy vélem, a büntetőjog ultima ratio jellegének megítélése szempontjából ez következetlenség az AB részéről. A következetlenség pedig azért aggasztó, mert éppen a jogbiztonság óra, az Alkotmánybíróság teremt jogbizonytalanságot egy meghatározó jelentőségű alkotmányossági kérdésben, a bűncselekménnyé nyilvánítás alkotmányos követelményei tekintetében.

NORMAVILÁGOSSÁGI KÉRDÉSEK

Írásom befejező részében a határozat rendelkező részének 1. pontjával és az ahhoz kapcsolódó indokolás bizonyos megállapításaival foglalkozom. Az AB-döntés 1. pontja a Btk. kábítószer-tényállásaiban szereplő „hatósági engedély nélkül” és a „hatósági engedéllyel nem rendelkezőnek” szövegrészeit alkotmányellenesnek minősítette, és azokat a határozat kihirdetésének napjával megsemmisítette.⁴⁰ Ezzel a döntéssel az AB átalakította a tényállások tartalmát, a Btk.-ban nem szabályozott jogellenességet kizáró okot létesített.⁴¹ Egyetértek Bihari Mihállyal abban, hogy ez a „normakorrekció olyan törvényhozói aktivizmus az Alkotmánybíróság részéről, amellyel – szándéka ellenére – jogbizonytalanságot, az Alkotmány 2. § (1) bekezdésében foglalt jogbiztonság elvének sérelmét idézheti elő”. A többségi határozatnak ehhez a pontjához fűzött indokolás többek között normavilágossági hiányokkal és azzal magyarázza a „hatósági engedélyre” vonatkozó tényállási elem alkotmányellenességét, hogy az „engedélyezési eljárás-

rással, az engedélyköteles tevékenységek körével, az engedély tartalmi követelményeivel kapcsolatos normákra a Btk. vagy a Btké. szabályrendszere semmiféle következtetést nem tesz lehetővé”.⁴²

A többségi határozat 1. pontjával és az indokolás hivatkozott megállapításaival a következő érvek alapján *nem értek egyet*. A Btk. Visszaélés kábítószerrel alcímhez tartozó tényállásai (Btk. 282. §, 282/A. §, 282/B. §, 282/C. §), valamint a Visszaélés kábítószer előállításához használt anyaggal bűncselekmény (Btk. 283/A. §) *kerettényállás*. A büntetőjogi dogmatika szerint ez olyan tényállást jelent, melynek esetében a diszpozíciót „jogszabály (esetleg jogszabály alapján kiadott hatósági rendelkezés) tölti ki tartalommal”.⁴³ A kerettényállásoknak lényegében két típusa van. Az egyik esetében a diszpozíció a keretet kitöltő szabályra, rendelkezésre utaláson túl büntetőjogi többtelemet, jellemzően eredményt tartalmaz. A másik típus, amikor a diszpozíció büntetőjogi többtelemet nem tartalmaz, és a keretet kitöltő szabály megszegése az elkövetési magatartás, amelynek tanúsításával megvalósul a bűncselekmény. Az utóbbit hívják a dogmatikai szakirodalomban tisztán blankettáris diszpozíciónak (Nagy Ferenc) vagy formális bűncselekménynek.

A kerettényállással kapcsolatban az Alkotmánybíróság az 1026/B/2000. AB határozatban a következőket állapította meg: „Az Alkotmánybíróság megítélése szerint a kerettényállásos kodifikációs technika önmagában és általánosságban nem alkotmányellenes. Az, hogy a büntetőtörvényben büntetni rendelt magatartás egy-egy elemének tartalmát nem maga a büntetőtörvény, hanem más jogág törvényei vagy alacsonyabb szintű jogszabályai határozzák meg, önmagában nem sérti az Alkotmány 2. § (1) bekezdésében meghatározott jogállamiság követelményét. A keretdiszpozíció bizonyos esetekben elkerülhetetlen megoldás. Lehet kívánatos cél, de semmiképpen nem lehet minden bűncselekmény esetén alkotmányosan előírt követelmény, hogy a Különös Részben szereplő bűncselekményi diszpozíció minden elemét maga a büntetőtörvény határozza meg. Az Alkotmány 2. § (1) bekezdéséből azonban következik, hogy a büntetőjog által védett jogtárgy és a szankcionált magatartás a jogalkalmazó számára határozottan, világosan és körülhatároltan kiderüljön. A jogállamiságból eredő jogbiztonság érvényesülésének elengedhetetlen feltétele, hogy a bűncselekmény mindenki számára felismerhető legyen, ezért a világos, érthető és megfelelően értelmezhető normatartalom követelménye a büntetőjogi normák tekintetében különösen fontos. Ez a büntetőjognak a jogrendszerben elfoglalt helyéből következik... Az Alkotmánybíróság eddigi gyakorlatában is nagy súlyt helyezett az Alkotmány

2. § (1) bekezdéséből fakadó normavilágosság követelményének érvényesülésére a büntetőjogi normák tekintetében. Így pl. az 58/1997. (XI. 5.) AB határozatban (ABH 1997, 348.) a Btk. 212. §-ába foglalt egyesülési joggal való visszaélés törvényi tényállását semmisítette meg az Alkotmánybíróság a jogbiztonság követelményével való ellentét miatt, vagy a 47/2000. (XII. 14.) AB határozat (ABH 2000, 377.) a Btk. 283/B. §-ában szabályozott visszaélés teljesítményfokozó szerrel vagy módszerrel elnevezésű tényállást ítélte alkotmányellenesnek a büntetőjogi normákkal szemben támasztott szigorúbb normavilágosság követelmény sérelme alapján.”

Az idézett határozat alapján megállapítható, hogy egy büntetőjogi kerettényállás alkotmányosságának értékelése ki kell hogy terjedjen a *jogbiztonság* és annak egyik eleme, a *normavilágosság*, azaz a jogi normák egyértelműsége és kiszámíthatósága követelményének vizsgálatára.

A jogbiztonságnak és a normavilágosságnak a büntetőjog területén érvényesülő elvárásaira vonatkozó ítélkezési gyakorlat tartalmát az idézett 1026/B/2000. AB határozatban az Alkotmánybíróság az alábbiak szerint összegezte: „A jogállam nélkülözhetetlen eleme a jogbiztonság. A jogbiztonság az állam – s elsősorban a jogalkotó – kötelességévé teszi annak biztosítását, hogy a jog egésze, egyes részterületei és az egyes jogszabályok is világosak, egyértelműek, működésüket tekintve kiszámíthatóak és előreláthatóak legyenek a norma címzettjei számára. Vagyis a jogbiztonság nem csupán az egyes normák egyértelműségét követeli meg, de az egyes jogintézmények működésének kiszámíthatóságát is. Ezért alapvetők a jogbiztonság szempontjából az eljárási garanciák. Csak formalizált eljárás szabályainak követelésével keletkezhet érvényes jogszabály, csak az eljárási normák betartásával működnek alkotmányosan a jogintézmények. [9/1992. (I. 30.) AB határozat, ABH 1992, 59, 65.] A világos, érthető és megfelelően értelmezhető normatartalom alkotmányos követelményét az Alkotmánybíróság több döntésében is kifejezésre juttatta. A 26/1992. (IV. 30.) AB határozat szerint: Az Alkotmánybíróság elvi élel mutat rá arra, hogy a világos, érthető és megfelelően értelmezhető normatartalom a normaszöveggel szemben alkotmányos követelmény. A jogbiztonság – amely az Alkotmány 2. § (1) bekezdésében deklarált jogállamiság fontos eleme – megköveteli, hogy a jogszabály szövege értelmes és világos, a jogalkalmazás során felismerhető normatartalmat hordozzon. (ABH 1992, 135, 142.) Az Alkotmánybíróság ítélkezési gyakorlata szerint a normavilágosság követelménye a büntetőjogi – mint eleve alapjog-korlátozó – normák tekintetében különösen fontos. Az Alkotmánybíróság rámutatott: Az alkotmá-

nyos büntetőjog követelményei szerint a büntetőjogi szankció kilátásba helyezésével tilalmazott magatartást leíró diszpozíciónak határozottnak, körülhatároltnak, világosan megfogalmazottnak kell lennie. Alkotmányossági követelmény a védett jogtárgyra és az elkövetési magatartásra vonatkozó törvényhozói akarat világos kifejezésre juttatása. Egyértelmű üzenetet kell tartalmaznia, hogy az egyén mikor követ el büntetőjogilag szankcionált jogsértést. Ugyanakkor korlátoznia kell az önkényes jogértelmezés lehetőségét a jogalkalmazók részéről. Vizsgálni kell tehát, hogy a tényállás a büntetendő magatartások körét nem túl szélesen jelöli-e ki és elég határozott-e. [30/1992. (V.26.) AB határozat, ABH 1992, 167, 176.]”

A kérdéses fogalom és a fogalmat tartalmazó törvényi tényállások alkotmányellenességének vizsgálata során ugyancsak irányadó az idézett AB határozat egy további megállapítása, amelynek lényege: a büntetőjogi tényállásban, diszpozícióban szereplő egy-egy definíciórész adott bekezdés „normatartalmával együttesen – s nem abból kiragadva – kell értelmezni” (1026/B/2000. AB határozat), valamint az 57/1991. (XI. 8.) AB határozat következő tétele: „Az Alkotmánybíróságnak nem a normaszöveget önmagában, hanem az érvényesülő, a hatályosuló és a megvalósuló normát, azaz az »élő« jogot kell az Alkotmány rendelkezéseinek tartalmával és az alkotmányos elvekkel összevetnie.”

Az Alkotmánybíróság idézett megállapításai az „alkotmányos büntetőjog” formai kritériumait jelentik. A megállapításokból kitűnik azonban, hogy a formai kritériumoknak *meghatározható a tartalma*. Ez a tartalom pedig a norma, a büntetőjogilag tilalmazott magatartás egyértelműsége, ebből fakadóan a jogalkalmazás kiszámíthatósága, az önkényes jogértelmezés lehetőségének kizárása. A jogbiztonság felsorolt elemei meglétének vagy hiányának és ennek nyomán az alkotmányossági követelmények teljesülésének vizsgálata nem korlátozódhat tehát adott tényállási elemnek, fogalomnak az indítványban foglaltak szerinti, önmagában való értékelésére. Egy tényállási elem alkotmányossági megítélése az Alkotmánybíróság gyakorlatában a tényállás egészének, valamint a lehetséges jogalkalmazási következményeknek a jogbiztonság szempontjából való együttes vizsgálatát és értékelését jelenti. Ehhez a gyakorlathoz igazodóan vizsgálom a következőkben, hogy a Btk.-nak a „hatósági engedély nélkül” fogalmát tartalmazó, Visszaélés kábítószerrel, illetve Visszaélés kábítószer előállításához használt anyaggal alcím alatti tényállásai (Btk. 282. §, 282/A. §, 282/B. §, 282/C. §, illetve 283/A. §) megfelelnek-e az alkotmányos büntetőjog formai követelményeinek.

Amint arra már utaltam, a Visszaélés kábítószerrel és a Visszaélés kábítószer előállításához használt anyaggal bűncselekmények kerettényállások. Mégpedig tisztán blankettáris vagy formális bűncselekmények. Ráadásul olyan tényállások, amelyeknél az elkövetési magatartásnak csupán egyik elemére – valamint az elkövetési tárgyra – vonatkoznak a keretet kitöltő jogszabályok. Ez az elem az indítványban vitatott „hatósági engedély nélkül”. Az elkövetési magatartás további elemeit az érintett büntetőjogi tényállások tartalmazzák.

Ez azt jelenti, hogy taxatív felsorolják, melyek azok a kábítószerrel, illetve kábítószer előállításához használt anyaggal kapcsolatos magatartások, amelyek hatósági engedély nélküli tanúsítása bűncselekménynek minősül. Az elkövetési magatartások a Visszaélés kábítószerrel alcímnél szereplő tényállások esetében az 1965. évi 4. törvénnyel kihirdetett, 1961. évi Egységes kábítószer egyezmény 36. cikkének, az 1979. évi 25. törvénnyel kihirdetett, pszichotrop anyagokról szóló 1971. évi bécsi egyezmény 22. cikkének és az 1998. évi L. törvénnyel kihirdetett, kábítószeres és pszichotrop anyagok tiltott forgalmazása elleni 1988. évi bécsi egyezmény 3. cikk 1. bekezdés a) pontjának és 2. bekezdésének megfelelő cselekmények. A Btk. 283/A. §-a szerinti Visszaélés kábítószer előállításához használt anyaggal tényállásban pedig az 1988. évi bécsi egyezmény 12. cikkének végrehajtását szolgáló elkövetési magatartások szerepelnek. Egyetértek Kukorelli Istvánnal, hogy a „taxatív felsorolás jelentősége a jogbiztonság szempontjából éppen az, hogy hiába bővítik, változtatják a vonatkozó nemzetközi egyezmények hazai végrehajtási rendeletei a hatósági engedélyhez köthető tevékenységek körét, azok automatikusan nem válnak büntetőjogi elkövetési magatartássá”. Az elkövetési magatartás megfogalmazása nem úgy szól ugyanis egyetlen vonatkozó tényállásban sem, hogy „aki az ENSZ kábítószer-egyezményeinek végrehajtására kiadott jogszabályban meghatározott kötelezettségét megszegi...” Ez a megoldás valóban felvethetne alkotmányossági aggályokat, tekintettel arra, hogy az egyezmények lehetővé teszik a megkívántnál szigorúbb nemzeti ellenőrzési szabályok alkalmazását. (Lásd 1961. évi egyezmény 39. cikk, 1971. évi egyezmény 23. cikk, 1988. évi egyezmény 24. cikk). Ezzel szemben a Visszaélés kábítószerrel és a Visszaélés kábítószer előállításához használt anyaggal kerettényállások vázolt megoldásának következményeként *kizárólag büntetőtörvény határozza meg a büntetőjogilag tilalmazott magatartásokat*. A szabályozási módszer lényegében töretlenül érvényesül Magyarországon az 1961. évi Btk. óta.

Mit jelent *tartalmi* szempontból a „hatósági engedély nélkül” szövegrész? Álláspontom szerint a „hatósági engedély nélkül” mint tényállási elem része az elkövetési magatartásnak, tartalma pedig a vonatkozó büntetőjogi tényállások és a keretjogszabályok alapján tárható fel. A Visszaélés kábítószerrel elnevezés alatti tényállásokban a „hatósági előírások megszegésével” fogalmat váltotta fel a büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2003. II. törvény révén. A hivatkozott törvény indokolása szerint a „Btk.-ba az 1998. évi LXXXVII. törvénnyel beiktatott »Visszaélés teljesítményfokozó szerrel vagy módszerrel« elnevezésű bűncselekményt (Btk. 283/B. §) az Alkotmánybíróság azért is nyilvánította alkotmányellenesnek, mert a tényállási elemként szereplő »hatósági előírások megszegése« bizonytalan jogfogalom, amely olyan jogbizonytalanságot eredményez, amely nem egyeztethető össze a jogállamiság követelményével. A hivatkozott AB határozatra figyelemmel módosítja a javaslat a 282. § szövegezését akként, hogy adott elkövetési magatartás akkor büntetendő, ha az hatósági engedély nélkül történik. Ennek megfelelő a 282/A. §, a 282/B. § és a 282/C. § azonos tényállásainak szövege is.”

A „hatósági engedély nélkül” fogalma egyébként először a Btk.-t módosító 2001. évi CXXI. törvénnyel került a Büntető törvénykönyvbe. Az idézett törvény 53. §-a módosította a Btk. 283/A. § Kábítószer készítésének előkészítése alcím alatti tényállását. Az 53. § (2) bekezdése többek között új bekezdést iktatott az említett tényállásba, a következő bevezető szöveggel: „Aki nemzetközi szerződés végrehajtására kiadott jogszabályban a kábítószer tiltott előállításához használt vegyi anyagként meghatározott anyagot hatósági engedély nélkül...”

Kiemelésre érdemes, hogy a módosítás nyomán a 283/A. § 2003. február 28-ig hatályos szövegében az (1) és (2) bekezdésben az akkor már megjelent 47/2000. (XII. 14.) AB határozat vonatkozó, idézett megállapítása ellenére a „hatósági előírások megszegésével”, a (3) bekezdésben viszont a „hatósági engedély nélkül” kitétel szerepelt. A 2001. évi CXXI. törvény 53. §-ához fűzött miniszteri indoklás nem szól arról, hogy miért az utóbbi formula került a tényállás új, (3) bekezdésébe. Azt, hogy mit kell érteni „nemzetközi szerződés végrehajtására kiadott jogszabályban a kábítószer tiltott előállításához használt vegyi anyagként meghatározott” anyagon, csak a törvény indoklásából derül ki.

A módosított 283/A. §-al kapcsolatban – tudomásom szerint – alkotmányossági aggály, kifogás nem merült fel. Nyilván ezzel is magyarázható, hogy a 283/A. §-t módosító 2003. évi II. törvény 22. §-a szó

szerint átvette a 2001. évi CXXI. törvény 53. § (2) bekezdése által a Btk.-ba iktatott új bekezdést [lásd Btk. 283/A. § (1)].

A vonatkozó bűncselekmények *jogi tárgya* a közegészség mint a közrend egyik alkotóeleme fenntartásához fűződő társadalmi érdek, amelyet a Büntető törvénykönyv a büntetőjogilag kábítószernek minősülő és a kábítószer tiltott előállításához használt vegyi anyagokkal kapcsolatos egyes tevékenységek büntetendővé nyilvánításával oltalmaz. A jogi szabályozás tartalmát alapvetően meghatározza az 1961. évi és az 1971. évi vonatkozó ENSZ-egyezmény, valamint az 1988. évi ENSZ-egyezmény. Az 1961. és az 1971. évi egyezmények rögzítik, hogy a szerződő felek kizárólag gyógyászati és tudományos célra korlátozzák a kábítószeres és pszichotrop anyagok termelését, gyártását, kivitelét, behozatalát, elosztását, kereskedelmi forgalmát, használatát, birtoklását.

A korlátozás engedélyeztetési mechanizmuson keresztül valósul meg. Az ENSZ-egyezmények végrehajtására szolgáló hazai jogszabályok részletesen tartalmazzák az engedélyeztetési eljárás szabályait (például mire adható engedély és milyen feltételekkel, milyen szervezetnek adható engedély kábítószer előállítására). Ennek megfelelően a kábítószeres és pszichotrop anyagokkal végezhető tevékenységekről szóló 142/2004. (IV. 29.) kormányrendelet többek között kimondja: „A kábítószeres és pszichotrop anyagok gyártása, feldolgozása, exportja, importja (transzfere), forgalmazása, raktározása, tartása, átadása, használata és a velük kapcsolatos kutatás – (2) és (3) bekezdésben foglalt kivételével – kizárólag érvényes tevékenységi, illetve eseti kutatási engedély birtokában folytatható.” [3. § (1)] (A kivételek az állatgyógyászati, magán-állatorvosi tevékenységekre vonatkoznak. Ezekben az esetekben bejelentési kötelezettsége van az adott tevékenység folytatójának.) A 87/2004. (IV. 20.) kormányrendelettel módosított, a kábítószeres és pszichotrop anyagok tiltott előállításához, gyártásához is használt vegyi anyagokkal végezhető egyes tevékenységek szabályozásáról szóló 272/2001. (XII. 21.) kormányrendelet pedig rögzíti: „Az operátornak az 1. számú melléklet 1. kategóriájába tartozó ellenőrzött anyagokkal folytatott gyártási (előállítási, regenerálási), feldolgozási, forgalmazási tevékenysége engedélyhez kötött.” [4. § (1)]

A kábítószeres és pszichotrop anyagokkal, továbbá a kábítószer tiltott előállításához, gyártásához is használt vegyi anyagokkal végezhető tevékenység tehát akkor jogszerű, ha megfelelő szerv, hatóság engedélyén alapul. Éppen ezért a szóban forgó tényállásokban szereplő „hatósági engedély nélkül” a szabályozás tárgyköréhez igazodó fogalom, a büntetőjogi tilalmazottság egyik tartalmi összetevője a vizsgált

tényállásoknál. A „hatósági előírások megszegésével” felváltása a „hatósági engedély nélkül” fogalommal tehát nem egyszerűen formai változtatás, szavak cseréje, hanem a jogbiztonság követelményére tekintettel a védett jogtárgy sajátosságához igazodó tartalmi módosítás.

A jogbiztonság büntetőjogi vetülete szempontjából ugyanakkor nem releváns, hogy milyen tartalmú engedélyről van szó, az engedélyezetttség milyen módon válik megismerhetővé, miként közlik azt a büntető jogszabály címzettjeivel. A büntetőjogi norma lényege ugyanis – amint az Kukorelli István különvéleményében szerepel – „nem az, hogy megfogalmazza, mi a jogszerű magatartás, illetve annak feltételei, hanem az, hogy kiderüljön a szabályból, hogy mi a büntetőjogilag tilalmazott cselekmény. A Btk. rendelkezéseiből mindenki számára megállapítható, hogy amennyiben hatósági engedély nélkül valósítja meg az elkövetési magatartások bármelyikét, akkor bűncselekményt követ el. A jogkövető magatartás feltételeinek részletezése álláspontom szerint nem tartozik az alkotmányos büntetőjog formai kritériumai közé.”

A kifejtettek alapján következtetésem az, hogy az érintett tényállások vonatkozásában a „hatósági engedély nélkül” nem bizonytalan, hanem a normavilágosságnak és ezáltal a jogbiztonságnak a büntetőjog területén megkívánt alkotmányos követelményeit kielégítő fogalom.

A vizsgált AB határozatnak vannak tehát drogpolitikai, kriminálpolitikai, büntetőjog-tudományi és az Alkotmánybíróság korábbi döntéseire viszonyított *hiányosságai*. Ezek a hiányosságok a döntés előkészítése során alkalmazott szélesebb körű külső kontrollal (szakértők bevonása) és nagyobb belső kontrollal kiküszöbölhetők lettek volna. A döntés különböző szakmák kifogásaiból fakadó bizonyos mértékű legitimitációs hiánya nehezítheti a többségi határozatnak maradéktalanul megfelelő jogalkotást.

JEGYZETEK

1. Ezek: a) az 1961. évi Egységes kábítószer egyezmény; b) az 1971. évi Egyezmény a pszichotrop anyagokról, c) a Kábítószeres és pszichotrop anyagok tiltott forgalmazása elleni 1988. évi egyezmény.
2. Az 1988. évi egyezményt kihirdető 1998. évi L. törvény a Magyar Közlöny 1998/100. számában jelent meg, 6406–6422. A 3. cikk 2. pontját lásd: 6408.
3. A kábítószer-problémával kapcsolatos büntető-jogszabályok átfogó módosítása a rendszerváltozás óta: a) 1993. évi XVII. törvény, b) 1998. évi LXXXVII. törvény, c) 2003. évi II. törvény.

4. Mádl Ferenc a 2003. évi II. törvény 2003. január 13-i aláírását követően többek között elmondta, hogy „sokan és sokat vitatkoztunk, beszélgettünk a törvénytervezetről, arról, hogyan segíthetünk leginkább azoknak a fiataloknak, akik egyszer csekély mennyiségben fogyasztottak kábítószeret”. Mádl Ferenc úgy találta – szól az MTI jelentése –, hogy a „törvénytervezet ebből a szempontból is elfogadható, megítélése szerint nem alkotmányellenes, nincs ellentétben nemzetközi kötelezettségekkel, mindemellett kiegészítő, párhuzamos szabályok meghozatalát szükségesnek tartja. Újra kellene gondolni például a szabálysértési jogot – fogalmazott a köztársasági elnök –, hogy egyértelművé váljék: a drogfogyasztás nem megengedett, mégsem fenyegetné szükségtelenül börtönnel az első alkalommal drogot fogyasztókat.” Az MTI-jelentést közli: Népszabadság, 2003. január 14., 4. *Mádl aláírta a drogtörvényt* címmel. A Mádl Ferenc által konzultációra felkért szakértők köréből – sajtóhíradások alapján – érdemes kiemelni Zlinszky János nyugalmazott alkotmánybíró, aki az 1998. évi szabályozáshoz képest előrelépésként értékelte az új szabályozást, és nem látott alkotmányossági problémákat a rendelkezésekben. Zlinszky János véleményét lásd részletesen: „*Nem tettünk rendet a fejekben!*”, Népszabadság, 2003. január 21., 6.
5. Lásd például DÉNES Balázs: *Drog és jog. Az Alkotmánybíróság döntéséről*, Beszélő, 2005. január, 12–21.
6. 54/2004. (XII. 13.) AB határozat, ABK 2004. december, 995.
7. ABK 2004. december, 1001.
8. Uo., 961.
9. Uo., 974.
10. Uo., 1002.
11. Uo.
12. Alessandro BARATTA: *Rationale Drogenpolitik? Die sociologischen Dimensionen einesstrafrechtlichen Verbots*, Kriminologisches Journal, 1990/2, 3.
13. A hivatkozott drogpolitikai irányzatokról részletesen lásd LÉVAY Miklós: *A kriminálpolitika szerepe és jellemzői a kábítószeres kínálatának és keresletének csökkentésében*, in Györgyi Kálmán *ünnepi kötet*, szerk. GELLÉR Balázs, Budapest, KJK-Kerszöv, 2004, 357–371, különösen 357–361.
14. ABK 2004. december, 976–977.
15. Uo., 1000.
16. Lásd 96/2000. (XII. 11.) országgyűlési határozat és melléklete: Magyar Közlöny, 2000/121, 7622–7680, 7641.
17. ABK 2004. december, 979.
18. Patricia G. ERICKSON, Jennifer BUTTERS: *The Emerging Harm Reduction Movement. The De-Escalation of the War on Drugs?* in *The New War on Drugs. Symbolic Politics and Criminal Justice*, eds. Edward G. JEPSEN, Joins GERBER, Cincinnati, Anderson Publishing Co., 1998, 177.
19. ABK 2004. december, 976.
20. A többségi határozat indokolásának VI. része 1. pontjában megemlítsre kerül a 3. cikk 4. a) alpontja, míg a c) alpontnak a lényege is elvész (ABK 2004. december, 989.) Az a) alponttal kapcsolatos mondat viszont tartalmilag helytelen („Az ENSZ Egyezmény hivatkozott rendelkezéseivel, valamint a 3. cikk 4. pontja a) pontjával összhangban az Egységes Kábítószer Egyezmény és Pszichotrop Egyezmény kimondja...”). Túl azon, hogy helyesen nem „a) pontjával” hanem a) alpontjával, nem az 1961. évi Egységes kábítószer egyezmény és az 1971. évi Pszichotrop egyezmény van összhangban az 1988-as ENSZ-egyezménnyel, hanem az időrend miatt fordított az igazodás.
21. *Commentary on the United Nations Convention Against Illicit Traffic In Narcotic Drugs and Psychotropic Substances 1988 Done at Vienna on 20 December 1988*, United Nations, New York, 1998, 82. 183. lábjegyzet.
22. „Az intézményvédelmi kötelezettségnek e téren az az egyik eleme, hogy a társadalom minden tagját, ideértve a gyermekeket, a kellő információval és élettapasztalattal nem rendelkező fiatal felnőtteket, valamint a káros magatartásmódra fogékony valamennyi polgárt megóvja a visszafordíthatatlan egészségügyi kockázatoktól.” ABK 2004. december, 979.
23. A többségi határozat indokolása szerint az „alkohollal, nikotinnal, kávéval az európai kultúra »megtanult« együtt élni, minthogy használatuk évszázados múltra tekint vissza... Az alkoholfogyasztás kockázatai pedig a függőség kialakulásához szükséges mennyiség és időtartam jelentősen eltérő volta miatt messze elmaradnak a kábítószeres okozta veszélyektől, s a fogyasztás azonnali következményei is kevesebb kockázattal járnak.” Uo., 983.
24. Bizonyos adatokat és kutatási eredményeket tartalmaz Kukorelli István különvéleménye, lásd uo., 1004.
25. *Családon belüli erőszak. Kutatási beszámoló, 2003–2004*, Országos Kriminológiai Intézet, 17.
26. ABK 2004. december, 976.
27. Az ajánlásról lásd részletesen LÉVAY Miklós: *Az Európa Tanács a kábítószerprobléma ellen*, Alkohológia, 1989/3, 4–9.
28. ABK 2004. december, 976.
29. – *A Tanács 302/93/EKG rendelete (1993. február 8.) a Kábítószeres és a Kábítószer-függőség Európai Megfigyelő Központjának létrehozásáról*, Az Európai Közösségek Hivatalos Lapja, 1993. 02. 12., L 36 sz.
– *A Tanács 3294/94/EK rendelete (1994. december 22.) a Kábítószeres és a Kábítószer-függőség Európai Megfigyelő Központjának létrehozásáról szóló 302/93/EKG rendelet módosításáról*, Az Európai Közösségek Hivatalos Lapja, 1994. 12. 30., L 341. sz.
– *A Tanács 2220/2000/EK rendelete (2000. szeptember 28.) a Kábítószeres és a Kábítószer-függőség Európai Megfigyelő Központjának létrehozásáról szóló 302/93/EKG rendelet mó-*

- dosításáról*, Az Európai Közösségek Hivatalos Lapja, 2000. 10. 07., L 253. sz.
30. ABK 2004. december, 965.
31. Egyéni szakértőket vont be például az Alkotmánybíróság a halálbüntetés alkotmányellenességéről szóló indítvány elbírálásába. A 23/1990. (X. 31.) AB határozat a halálbüntetés alkotmányellenességéről az indokolás II. rész 2. pontjában ismerteti is a szakértők véleményének lényegét.
32. JOEL FEINBERG: *The Moral Limits of the Criminal Law*. I. *Harm to Others*, II. *Offense to Others*, III. *Harm to Self*, IV. *Harmless Wrongdoing*, New York, Oxford University Press, 1984, 1985, 1986, 1988.
33. *Az Alkotmánybíróság határozatai 1992*. Pótlap, 1992. május, XXII/819.
34. Magyar Közlöny, 2004/70, 7203–7204, 7208, 7210.
35. ABK 2004. december, 976.
36. Uo., 977.
37. Uo., 979.
38. Uo.
39. Uo., 1005.
40. Uo., 960.
41. A tényállások új szövege alapján nem a Btk.-ból, hanem a háttérjogszabályokból derül ki, hogy a kábítószer-tényállásokban szereplő magatartások tanúsítása mikor nem jogellenes.
42. Lásd a többségi határozat indokolásának V. részét.
43. NAGY Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része*, Budapest, Korona, 2001, 77.
44. WIENER A. Imre: *Kerettényállások és büntetőjogi garanciák in Emlékkönyv Dr. Cséka Ervin egyetemi tanár születésének 70. és oktató munkásságának 25. évfordulójára*, szerk. TÓTH Károly, Acta Jur. et Pol., Szeged, Tomus XLI, Fasciculus 1–40, Szeged, 1992, 615–629.